

DR. WIJNAENDTS FRANCKENPRIJS (LITERATUURKRITIEK) 2024
VANWEGE DE STICHTING ELISE MATHILDE FONDS

ADVIES VAN DE COMMISSIE VAN VOORDRACHT

Sinds 1935 kent de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde de Dr. Wijnaendts Franckenprijs toe. Met ingang van 2024 is deze prijs gekoppeld aan de Elise Mathilde Essayprijs en wordt de prijs gefinancierd door de Stichting Elise Mathilde Fonds. De prijs is bedoeld ter bekroning van een recente essayistische boekpublicatie, afwisselend op het terrein van de literatuurkritiek en de cultuurgeschiedenis. In 2024 is de prijs bestemd voor literatuurkritiek.

De commissie kon in een eerste fase een groslijst bijeenbrengen van meer dan dertig titels die verschenen in de periode 2018-2023. Die groslijst kon vervolgens worden teruggebracht tot een dozijn dat voor verdere beoordeling in aanmerking kwam. Daaronder waren zowel klassieke bundelingen van essays en kritieken door gevestigde en aankomende schrijvers als uitvoerige essays die één oeuvre in het licht stelden. Opvallend was voorts dat diverse auteurs de grenzen opzochten van de literaire kritiek met de (auto)biografie, de literatuurgeschiedenis en het persoonlijke essay.

Om de titels uit dat heterogeen aanbod toch goed met elkaar te kunnen vergelijken, formuleerde de commissie de volgende beoordelingscriteria: (1) het boek geeft inzicht in literaire werken of in het eigen schrijverschap van de auteur; (2) het boek laat een persoonlijke stem klinken; en (3) het boek als geheel vormt een doordachte compositie.

Op grond van vergelijking en weging aan de hand van deze criteria, heeft de commissie besloten tot voordracht van *Boos Meisje. Over vrouwen en frictie* (2022) van Marja Pruis.

In *Boos Meisje* verzamelde Pruis stukken die vaak al eerder verschenen in *De Groene Amsterdammer*. De kern van het boek bestaat uit een reeks kritische portretten van ‘Iconen’: literaire auteurs, vaak van beschouwend proza – Vivian Gornick, Renate Rubinstein, Rachel Cusk, Janet Malcolm – en de politici Neelie Kroes en Sigrid Kaag. Ook de politieke portretten krijgen een poëtische dimensie. Zo wordt het profiel van Sigrid Kaag ingeleid met een door Hella S. Haasse geïnspireerde beschouwing over ‘vat krijgen op een niet-schrijvend iemand’.

In het hoofdstuk over Janet Malcolm blikt Pruis terug op haar eigen debuut *De Nijhoffs of de gevolgen van een huwelijk* (1999): een biografisch onderzoek naar schrijfster A.H. Nijhoff (Netty Wind). Recensenten vielen destijds over de nadrukkelijke aanwezigheid van het ‘ik’ van de biograaf, die naast de resultaten van het onderzoek ook haar frustraties, oordelen en twijfels beschreef. Juist die persoonlijke inslag, meent de commissie, maakt Pruis’ essays zo sterk. Ze schrijft tastend en zoekt naar weten, zonder waarheden te poneren. Het persoonlijke is daarbij een uiting van betrokkenheid, maar de verhalen ontstijgen het persoonlijke ook. Zo schrijft ze, met humor en zelfkritiek, over haar eigen

snobisme én over distinctiedrang, over wat je niet meer mag zeggen én over de taal van misogynie en #MeToo.

Het hoofdstuk ‘Woede, of: verlos me van mezelf’ mag dan deel uitmaken van de sectie ‘Geleefde werkelijkheid’, het is tegelijk een nadrukkelijk poëtische positiebepaling van Pruis in wat ze aanduidt als haar ‘beroepspraktijk van literair criticus’, haar ‘vakgebied’. Ze bakent haar positie af tegenover drie spookachtige ‘schrikbeelden’: ‘de neerlandicus die me aanspoorde en bemoedigde om recensies te gaan schrijven’, ‘de schrijver tevens criticus die ik in mijn herinnering voortdurend aan het indammen was’ en ten slotte ‘het spook van de vrouwelijkheid’. De essayvorm biedt ruimte om aan die schrikbeelden te ontsnappen. Pruis wil ‘geen dwarslezer zijn’, wil niet autoritair of negatief worden (‘iets zo serieus nemen, dat ik de uitingsvormen abject vind’) en vecht tegen dwingende vrouwelijkheidsconstructies. En passant geeft ‘Woede’ ook een scherpe analyse van (onder meer) de bekroning van Sander Kollaards roman *Uit het leven van een hond* met de Libris Literatuur Prijs en de niet-bekroning in hetzelfde jaar van Manon Uphoffs *Vallen is als vliegen*.

Omgekeerd zijn de kritische en poëtische beschouwingen verweven met meer maatschappelijke en persoonlijke analyses. Pruis beperkt zich niet tot het louter bespreken van literaire teksten, ze neemt de literatuur mee het leven in. *Boos Meisje* laat zien hoe boeken je door de dagen kunnen navigeren en een vertrekpunt kunnen zijn voor zelfanalyse: Pruis geeft commentaar op wat ze leest, maar wat ze leest geeft ook commentaar op haar.

Door *Boos Meisje* voor te dragen voor de Dr. Wijnaendts Franckenprijs toont de commissie niet alleen waardering voor deze combinatie van literatuurkritiek en persoonlijk essay. Ze wil ook een auteur loven die door haar veelomvattende kritische praktijk laat zien hoe literatuur kan helpen om de brandende kwesties van onze tijd iets beter te begrijpen. Pruis, de ‘Grote Vriendelijke Schrijfster’ tegen wil en dank, weet daardoor oude en nieuwe lezers, evenals jongere generaties critici te inspireren.

Dat de commissie met deze voordracht pas de vierde vrouwelijke auteur kan toevoegen aan de erelijst van een bijna negentigjarige prijs, is een feit dat haar met lichte gêne vervult. Maar dat typische Pruis-gevoel wordt ruimschoots gecompenseerd door de overtuiging waarmee zij *Boos Meisje. Over vrouwen en frictie* ter bekroning voordraagt.

De commissie van voordracht,

Koen Rymenants
 Tim Vergeer
 Esther Op de Beek
 Lizet Duyvendak
 Sofie Gielis